

УДК 327:061.1ЄС]:316.42

Зовнішньополітична ідентичність Європейського союзу як політико-соціальний конструкт

Ю.А. ЦИРФА

Інститут міжнародних відносин Київського національного університету
імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна
E-mail: Julia_Tsyrf@ukr.net

Авторське резюме

У даній статті визначається природа зовнішньополітичної ідентичності ЄС як наддержавного актора міжнародних відносин, сформованої поза межами територіальних кордонів окремих держав-націй.

Відповідно до конструктивістської логіки формування ідентичності, доводиться, що зв'язки між культурними змінними (на зразок етнічної приналежності та релігійних поглядів) і безпосередньо колективними ідентичностями держав вважаються умовними, слабкими та такими, що легко піддаються реконструюванню. Тому питання становлення ідентичності ЄС розглядається з точки зору політичної та колективної ідентифікації європейської спільноти.

Сутність наддержавної ідентичності Євросоюзу тлумачиться автором в якості окремого феномена, котрий не виступає в ролі «замінника» національних ідентичностей окремих держав-членів організації та, в той же час, не визначається як проста сукупність таких ідентичностей, адже є наслідком процесів європейської інтеграції з точки зору їх соціальної та історичної складових.

Після набрання чинності Лісабонським договором, Європейський Союз отримав низку наддержавних повноважень щодо реалізації спільної позиції його держав-членів у певних політично чутливих сферах, котрі до цього часу виступали ареалом виключної компетенції зовнішньополітичних структур окремих держав. Із цього часу інституційний механізм ЄС починає не лише забезпечувати здійснення визначених державами-членами завдань, а й чинить суттєвий формотворчий вплив на наявні устої і каноли повсякденного життя окремих соціальних груп. Відповідно, принциповим для представників соціального конструктивізму вважається заперечення можливості існування будь-якої європейської ідеї, дії чи процесу як даності.

Взаємодії, налагоджувані в рамках ЄС та, відповідно, ним самим на світовій політичній арені, сприяють конструюванню окремої європейської реальності, яка містить у своїй основі різноманітні мотиваційні механізми.

Як результат, доводиться, що інституційний каркас Євросоюзу створює сприятливу атмосферу для налагодження інтеракцій між його державами-членами та їхніми громадянами, котрі, в свою чергу, викликають потужні ефекти формування ідентичностей цих держав, їхнього населення та, відповідно, ЄС у цілому.

Ключові слова: зовнішньополітична ідентичність, Європейський Союз, конструювання ідентичності, ідентичність держави, конструкт Європи, інтеграція, конструктивізм

European union foreign policy identity as political and social construct

YU.A. TSYRFA

Institute of international relations of Taras Shevchenko national university of Kyiv,
Kyiv, Ukraine
E-mail: Julia_Tsyrf@ukr.net

Abstract

This article defines the nature of the foreign policy identity of the European Union as a supranational actor of international relations that is formed outside the territorial boundaries of separate nation-states.

According to the constructivist logic of identity formation, it is argued that the relationship between the cultural variables (such as ethnicity and religious beliefs) and the state collective identities themselves are considered as contingent, weak and easily reconstructed. Therefore, the issue on the EU identity formation is seen in terms of political and collective identification of the European community.

The author interpretes the nature of the EU supranational identity as a unique phenomenon which does not exist as a «substitute» for national identities of separate Member States, and, at the same time, is not determined as a simple set of these identities because it is considered as a consequence of European integration processes due to their social and historical components.

After the Lisbon Treaty entered into force, the European Union obtained a number of supranational authorities to realize its Member States common position in certain politically sensitive areas which were within the exclusive jurisdiction of the states' foreign policy structures before. Since that time, the EU institutional framework not only ensures the implementation of Member States tasks, but also has a significant formative influence on the existing traditions and canons of everyday life of social groups. Accordingly, social constructivists consider as a principle to deny the possibility of existence of any European idea, action or process as

givens.

The interactions taking place within the EU and establishing by the latter on the international political arena are contributing to the construction of a separate European reality which is based on a variety of motivational mechanisms.

As a result, it is proved that the institutional framework of the European Union creates favourable atmosphere for interactions between its Member States and their citizens which, in turn, cause the powerful effects to form the identities of these countries, their people and, therefore, the EU as a whole.

Keywords: foreign policy identity, European Union, identity construction, state identity, construct of Europe, integration, constructivism

Постановка проблеми. Інтенсифікація теоретичних досліджень феномена ідентичності ЄС у 1990-х роках призвела до виникнення питання щодо ймовірності вибудовування колективних ідентичностей акторів поза межами територіальних кордонів окремих держав-націй. Адже розпад Радянського Союзу, об'єднання Німеччини та інші політичні тенденції, котрі виявилися прямим наслідком завершення «холодної війни», підвищили значення процесів політичної інтеграції в Європі як у практичному, так і в теоретичному вимірах. Дані зміни стали основою для відновлення «теоретичних дебатів» щодо сутності європейської єдності та, чи не першочергово, – природи зовнішньополітичної ідентичності ЄС.

Однак припущення щодо її життєздатності наштовхувалося на низку суттєвих проблем теоретичного аналізу. Приміром, яким чином має формуватися спільна ідентичність ЄС? Ідентичність Євросоюзу повинна трансформувати чи замінити існуючі зовнішньополітичні ідентичності держав? Яким типом ідентичності виступає ідентичність Євросоюзу – абсолютно новим, постнаціональним чи наднаціональним? Справді, дані питання мають доволі комплексний і контроверсійний зміст як на теоретичному, так і на емпіричному рівнях досліджень. Проте, всі вони так чи інакше стосуються політичного виміру існування Європейського Союзу як окремого наддержавного актора міжнародних відносин, здатного послугуватися власною зовнішньополітичною ідентичністю.

Аналіз досліджень і публікацій. Вивчення феномена зовнішньополітичної ідентичності ЄС, в основному, сконцентровано в межах зарубіжної наукової традиції. Відповідні розробки мають місце у працях Т. Костакопулу, Д. Лоуенталя, Н. Онафа, Т. Ріссе, Б. Розамонда, Е. Хааса, Дж. Чекеда та ін. Однак ці дослідники прагнуть розкрити природу даного концепту на основі визначення його співвідношення з окремими ідентичностями держав-членів ЄС, не звертаючи достатньо уваги на колективне конструювання цього явища, що проводиться на основі соціальних взаємодій.

Відповідно метою дослідження є визначення та аналіз концепту зовнішньополітичної ідентичності ЄС як окремого наддержавного актора міжнародних відносин із точки зору її

політико-соціальної природи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Протягом 90-х років ХХ століття аналіз розвитку інтеграційних процесів у рамках ЄС і, відповідно, природа європейської політичної спільноти постали у фокусі конструктивістської парадигми досліджень міжнародних відносин, котра зайняла домінуючу позицію серед теоретичних та методологічних підходів до вивчення феномена зовнішньополітичної ідентичності ЄС.

Хоча первинно концепт зовнішньополітичної ідентичності ЄС виявився своєрідним «камнем спотикання» у рамках есенціалістсько-конструктивістських теоретичних дебатів [2, с. 10]. Трактуювання ідентичності ЄС з точки зору есенціалістського підходу підкреслює песимістичність прогнозів щодо можливості її формування. Примордіалістська версія ідентичності логіки есенціалізму первинно базується на окремих культурних змінних, існування яких розглядається як даність [11, с. 166]. З іншого боку, етно-націоналістське відгалуження есенціалістського підходу розглядає національну ідентичність в якості комбінації сучасних соціально-політичних конститутивних елементів та так званих «домодерних» етнічних складових [6, с. 23]. Даний підхід базується на ідеї структурної та субстанційної унітарності ідентичностей, котрі вважаються фіксованими й незмінними. Приміром, скептицизм Е. Сміта щодо можливості формування ідентичності ЄС базується саме на етно-націоналістичних припущеннях. На його думку, національні ідентичності є чітко окресленими, досяжними та добре вкоріненими в суспільну свідомість феноменами. Для конструювання нового типу колективної ідентичності Європі бракує домодерного минулого, так званої «передісторії», котра могла б заповнити існуючі прогалини спільного емоційного надбання та сприяти виробленню відчуття історичного боргу [13, с. 62].

Відповідно до конструктивістської логіки формування ідентичності, зв'язки між культурними змінними (на зразок етнічної приналежності та релігійних поглядів) і безпосередньо колективними ідентичностями вважаються умовними, слабкими та такими, що легко піддаються реконструюванню [11, с. 167]. Вибудовування колективних ідентичностей не залежить від раніше заданої культурної сутності

суспільства, а відбувається згідно з логікою соціального конструювання ідентичностей. Відповідно, питання становлення ідентичності ЄС має розглядатися з точки зору політичної та колективної ідентифікації даної спільноти.

По суті, мультидисциплінарний підхід до вивчення категорії ідентичності ЄС піднімає на поверхню значну кількість концептуальних проблем дослідження даного феномена. Першочерговою причиною їхнього виникнення постають дискусійність та неоднозначність існуючих дефініцій ідентичності. Крім того, значною перешкодою на шляху до виведення концепту ідентичності ЄС вважається наявність значних турбулентних проявів взаємодії окремих держав-членів організації, котрі виникають як в економічній, соціальній, культурній, так і в політичній сферах їхньої взаємодії.

У той же час пост-Маастрихтська еволюція Європейського Союзу повсякчас супроводжувалася характеристиками «кризи легітимності» чи так званого «демократичного дефіциту». Інституційна слабкість ЄС та його подальше розширення на Схід сприяло поглибленню «кризи легітимності» та поширенню даного концепту серед держав-членів організації.

Відповідно на сучасному етапі розвитку досліджень феномена наддержавної ідентичності з'являється твердження щодо існування значних контекстуальних відмінностей аналізу, адже зміст та кордони ідентичностей набувають усе більшої суперечливості за умов одночасних процесів форсованої глобалізації та фрагментації світового політичного простору. Крім того, суперечлива природа інституційної структури Європейського Союзу, котра часто породжує вилучення значення меж компетенції наддержавних органів, постійно приводить до виникнення питання щодо типу зовнішньополітичної ідентичності даної організації.

Так, із точки зору послідовників позитивістської парадигми, однією з характеристик природи ідентичності ЄС вважається підпорядкованість окремих національних правопорядків та інтересів єдиним колективним нормам та спільно виробленим політикам організації [4, с. 162]. У негативному сенсі концепт ідентичності ЄС виступає у ролі «зневаженого «Іншого», котрий окреслює психологічні та політичні кордони існування соціуму [4, с. 162]. У цьому ключі перманентний процес європейської інтеграції, котрий, на думку євроскептиків, у кінцевому рахунку призведе до формування нової наддержави федеративного типу, загрожує існуванню окремих суверенів та наявності їхньої політичної автономії, що, відповідно, породжує ідею підтримки вже сформованих національних ідентичностей.

Прагнучи розтлумачити сутність наддержавної ідентичності Євросоюзу в якості окремого феномена, котрий не виступає в ролі «замін-

ника» національних ідентичностей окремих держав-членів організації та, в той же час, не визначається як проста сукупність таких ідентичностей, соціальний конструктивізм може слугувати теоретичним інструментом глибшого пояснення процесів європейської інтеграції з точки зору їх соціальної та історичної складових. На основі даного підходу можливим видається дослідження феномена трансформаційних процесів інтеграції та, відповідно, їхнього впливу на формування ідентичності, вироблення інтересів та стратегій поведінки держав на міжнародній арені.

Свого часу апологет ідеї європейської інтеграції Ж. Монне зазначав, що процвітання та життєво необхідний соціальний прогрес європейських суспільств залишатимуться ілюзорними, допоки всі країни Європейського континенту не сформують єдине «європейське угруповання», котре матиме достатньо компетенції для вирішення питань, які не можуть бути розв'язані на рівні окремих держав, тобто без втручання подібної організації [8, с. 20]. Первинно в основі такого угруповання мав міститися наднаціональний принцип його конструювання, що в подальшому допомогло б організації зробити черговий крок задля реалізації спільних європейських устремлінь щодо задоволення кінцевої соціальної мети [8, с. 20]. Відповідно до точки зору Е. Хааса, таке утворення насправді виступає відповідним регіональним аналогом національної держави, яка, фактично, майже втратила здатність до забезпечення суспільного добробуту в межах своїх вузьких кордонів, а отже, прагне до встановлення міжнародної взаємозалежності, на основі якої матиме можливість реалізувати власні інтереси та забезпечувати стабільність існування соціуму в середовищі індустріально-егалітарних взаємодій [5, с. 71].

Проте існуючі припущення щодо необхідності ствердження єдиної ідентичності ЄС у жодному разі не означають повного усунення з політичної сцени держав-націй як окремих акторів міжнародних відносин. Оскільки держава, як суб'єкт світової політики, набула легітимності у процесі свого існування та розвитку, утримуючи значення ключового актора міжнародної арени протягом чи не всієї історії людства, прогрес у реалізації будь-яких інтеграційних процесів можливий лише за участі держав, і в жодному разі не може оминути їхню суб'єктність. Ще з часу заснування Європейського економічного співтовариства 1957 року ключовими учасниками політичного життя висувалося положення про необхідність налагодження інтеграційних процесів, зміст яких передбачав би існування окремих наднаціональних органів у якості своєрідних візаві держав-націй. Приміром, один із батьків-засновників європейського інтеграційного

проекту Р. Шуман підкреслював, що «європейські держави являють собою історичну реальність, відтак, хоча б психологічно неможливо припинити їхнє існування. Їхнє різноманіття насправді має сприйматися як благословення, тому не потрібно ані прирівнювати, ані впадівнювати їх. Однак співіснування держав має бути скоординованим» [9, с. 86].

Оскільки первинно діяльність Європейського співтовариства базувалася виключно на ідеї економічної інтеграції країн континенту, його засновники завжди прагнули до створення єдиного політичного союзу. Першим кроком на цьому шляху стало підписання Єдиного європейського акта від 1 липня 1987 року. У подальшому положення Маастрихтського договору від 1 листопада 1993 року зафіксували створення Європейського Союзу як легітимної політичної організації. І Маастрихтський, і надалі – Амстердамський (від 1 травня 1999 року) договори містили положення, котрі суттєво розширили повноваження наявних інституцій Союзу. Після набуття чинності Лісабонським договором 1 грудня 2009 року, сферу зовнішньої політики і політики безпеки ЄС було суттєво розширено завдяки введенню посади Верховного представника ЄС із закордонних справ і політики безпеки, основного функцією котрого є здійснення СЗППБ організації шляхом унесення пропозицій і реалізації вже досягнутих домовленостей. Крім того, він очолює новий орган у рамках інституційного механізму Євросоюзу – Європейську раду з міжнародних відносин, яка не тільки займається питаннями розробки ключових положень СЗППБ, але й контролює їхню реалізацію на практиці [1].

Відповідно, Європейський Союз отримав низку наддержавних повноважень щодо реалізації спільної позиції його держав-членів у певних політично чутливих сферах, котрі до цього часу виступали ареалом виключної компетенції зовнішньополітичних структур окремих держав. Із цього часу інституційний механізм ЄС починає не лише забезпечувати здійснення визначених державами-членами завдань, а й чинить суттєвий формотворчий вплив на наявні устої і канони повсякденного життя окремих соціальних груп. Як наслідок, суттєвий прогрес на шляху забезпечення політичної легітимності спільноти сприяв підвищенню її статусу й виходу за межі транснаціонального безпекового об'єднання, котре здатне до вироблення певного типу рішень.

На думку представників соціального конструктивізму, процеси європейської інтеграції майже не передбачають наявності заданих параметрів чи чинників взаємодії. По-перше, соціальне конструювання європейської інтеграції (і, відповідно, ЄС як базової рушійної сили даних процесів) не може вважатися неминучим,

адже слугує реалізації конкретно визначених інтересів та цілей.

Оскільки самі по собі неминучими можуть виступати лише сили природи, інші явища в обов'язковому порядку виникають під дією певних чинників. Відтак дії людини завше реалізуються на основі її рішень: якщо ці рішення, а також рамки середовища, в межах яких вони були схвалені, зазнають змін, дії індивіда, які виступають у ролі прямого наслідку таких рішень, також варіюються. Особи, відповідальні за прийняття рішень, завжди перебувають під впливом свого соціального оточення. Фундаментальні зміни обрисів та меж простору, наявного для вироблення альтернатив, можуть стати причиною неочікуваних трансформацій преференційних шляхів реалізації дій актора чи групи акторів на міжнародній арені. Відповідно, принциповим для представників соціального конструктивізму вважається заперечення можливості існування будь-якої європейської ідеї, дії чи процесу як даності [12, с. 159-163].

По-друге, існування концептів європейської інтеграції та, як наслідок, ідентичності ЄС конститує специфічний тип інтерпретації соціальної реальності, адже дані явища самі по собі не становлять певної реальності, однак розглядаються як такі. Специфічна схема соціального конструювання певного явища як існуючої реальності забезпечує формування визначених інтересів акторів, залучених до даного процесу [10, с. 58-67], тому вибудовування ідентичності ЄС у жодному разі не може звужувати реальність соціальної та політичної сфер життєдіяльності спільноти виключно до рамок Європейського континенту. Визначені конструкти європейської реальності у своїй основі містять різноманітні мотиваційні механізми, котрі передбачають наявність потреби у формуванні єдиної ідентичності ЄС задля налагодження плідних взаємодій у рамках світового політико-соціального простору. Із позиції, запропонованої теорією соціального конструктивізму, випливає, що всі обґрунтовані твердження щодо змісту та динаміки розвитку ідентичності ЄС онтологічно базуються на неспівставних ймовірнісних реальностях існування Європи, жодна з яких не може бути включена до соціальної та політичної кон'юктур, сформованих у межах ЄС як єдиного цілого. Будь-яке декларування приналежності, будь-яке твердження щодо існування атмосфери згуртованості та єдності в межах ЄС лише допускає наявність уявної реальності для їхнього становлення, намагаючись отримати визнання процесу конструювання ідентичності даного актора ззовні.

Ідея єдиної Європи виступає соціальним конструктом, зміст якого змінювався протягом усієї історії розвитку людства. З точки зору

Ж.-Б. Дюрозеля, Європа являє собою «конструкт розуму» [14, с. 21]. У свою чергу, Д. Лоуенталь стверджує, що протягом усього часу свого існування Європа завжди більшою мірою становила ментальну, аніж географічну чи соціальну конструкцію [7, с. 314]. Конструктивістський аналіз міждержавних відносин на території Європейського континенту дозволив у цілому виокремити п'ять конструктів «Європи», серед яких:

1) «конструкція ліберальної націоналістичної ідентичності», згідно з якою явище політичного суверенітету є виключною ознакою держави-нації. Даний підхід є співставним з ідеєю «Європи націй», котра все ще підтримується в рамках інтеграційних процесів із боку Великої Британії і свого часу активно просувалася Францією у період президентства Ш. де Голля (1958-1969 роки);

2) «ширша Європа як спільнота цінностей, що простягається від Атлантики до Уралу» – конструкт, підтримуваний державами континенту у перші роки розгортання «холодної війни» та поновлений по її завершенні (зокрема, в рамках зовнішньополітичних дискусій Франції та Німеччини);

3) «Європа як третя сила». Даний підхід розглядає Європу в якості демократичної соціалістичної альтернативи, котра може практично утворити свого роду сполучну ланку між окремими рисами капіталістичного та комуністичного ладу. De facto ця ідея вибудовувалася в межах політичних програм французьких соціалістів та німецьких соціал-демократів ще на початку 1950-х років, однак після переформування колективних ідентичностей спільнот країн походження даних політичних сил такий підхід до утворення конструкту єдиної Європи припинив своє існування;

4) «сучасна Європа як частина Заходу» – конструкт, в основі якого лежать цінності ліберальної демократії та соціальна ринкова економіка (ідея підтримувалася Німеччиною наприкінці 1950-х років);

5) «християнська Європа», що базується на християнських, переважно католицьких, релігійних цінностях. Даний підхід до вироблення єдиного конструкту Європи просувався християнсько-демократичними партіями ФРН та Франції протягом 1950-х років 907, хоча, на сучасному етапі розвитку ЄС він усе ще продовжує підтримуватися окремими представниками цих політичних сил.

Кожен зі згаданих конструктів Європи вважався домінуючим протягом того чи іншого періоду історичного розвитку континенту. Від-

так зміна поглядів на спільне майбутнє Європи впливала й на розвиток Європейського Союзу, котрий, відчуваючи ефекти внутрішньо- та зовнішньополітичної динаміки відносин, переживав постійний процес еволюції, яка розпочалася відразу ж після заснування даної структури. На думку В. Хальштейна, держави-члени ЄС не перебувають у процесі інтеграції їхніх економік, адже переживають інтеграцію політичних сфер. Вони не просто прагнуть розділити спільне майбутнє, а разом вибудовують свій новий великий «дім» [6, с. 40]. Дослідник метафорично застосовує концепт «дому», аби наголосити на важливості процесу конструювання ЄС. Крім того, Євросоюз убачається гарним прикладом процесу інституціоналізації, оскільки, на думку Дж. Чекела, саме інституційно ЄС можна вважати середовищем, в рамках якого реалізується значна кількість інтенсивних повторюваних процесів, котрі здійснюють значний «соціалізуючий вплив» на окремих взаємодіючих акторів [3, с. 545-560]. Отже, інституційний каркас Євросоюзу створює сприятливу атмосферу для налагодження інтеракцій між його державами-членами та їхніми громадянами, котрі, в свою чергу, викликають потужні ефекти формування ідентичностей цих держав, їхнього населення та, відповідно, ЄС у цілому.

Висновки. Зважаючи на те, що протягом останніх років відбувся значний сплеск досліджень ЄС у світлі теорії соціального конструктивізму, виявилось, що останній постає найбільш придатним для вивчення зовнішньополітичної ідентичності даного актора міжнародних відносин.

Вибудовуючи взаємозв'язки між політичною та соціальною складовими формування наддержавної ідентичності Євросоюзу, теоретики цього напрямку досліджень міжнародних політичних процесів надають суттєвого значення існуючим ідентичностям окремих держав-членів та, відповідно, налагодженню інтеракцій між ними. Останні сприяють установленню більшого рівня довіри між визначними державними акторами, таким чином, забезпечуючи вироблення їх спільних інтересів та «соціалізацію» існуючої в рамках ЄС атмосфери. Відтак, прагнучи спільно реалізувати певну зовнішньополітичну лінію, дані держави послуговуються діяльністю існуючих у рамках ЄС наднаціональних інституцій, котрі сприймаються з боку «Інших» як виразники інтересів не окремих суверенів, а повноцінного наддержавного утворення, що характеризується чітко означеною сконструйованою ідентичністю.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community on 13 December 2007 // Official Journal of the European Union. – 2007. – Vol. 50, С 306. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2007:306:SOM:EN:HTML>
2. Cederman L.-E. Political Boundaries and Identity Trade-off / L.-E. Cederman // In L.-E. Cederman (ed.) Constructing Europe's Identity the External Dimension. – Boulder, London: Lynne Rienner Pub., 2001. – P. 1-34.
3. Chekel J. Social Construction and European Integration / J. Chekel // European Journal of Public Policy. – 1999. – Vol. 6, № 4. – P. 545-560.
4. Citrin J., Sides J. More than Nationals: How Identity Choice Matters in the New Europe / J., Citrin, J. Sides // In R.K. Herrmann, T. Risse, M.B. Brewer (eds.) Transnational Identities: Becoming European in the EU. – New York: Rowman & Littlefield, 2004. – P. 161-185.
5. Haas E. Beyond the Nation State: Functionalism and International Organization / E. Haas. – Stanford: Stanford University Press, 1964. – 118 p.
6. Kostakopoulou T. Citizenship, Identity and Immigration in the European Union: Between Past and Future / T. Kostakopoulou. – Manchester, New York: New York University Press, 2001. – 214 p.
7. Lowenthal D. European Identity: An Emerging Concept / D. Lowenthal // Australian Journal of Politics and History. – 2000. – Vol. 46, № 3. – P. 314-321.
8. Monnet J. A Grand Design for Europe / J. Monnet // European Documentation Series 5/1988. – Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 1988. – 51 p.
9. Moravcsik A. The Choice for Europe: Social Purpose and State Power from Messina to Maastricht / A. Moravcsik. – London: Routledge, 1998. – 514 p.
10. Onuf N. Constructivism: A User's Manual / N. Onuf // In V. Kubalkova, P. Kowert, N. Onuf (eds.) International Relations in a Constructed World. – New York: M.E. Sharpe, 1998. – P. 58-78.
11. Risse T. Social Constructivism and European Integration / T. Risse // In A. Wiener and T. Diez (eds.) European Integration Theory. – New York: Oxford University Press, 2004. – P. 198-216.
12. Rosamond B. Discourses of Globalization and European Identities / B. Rosamond // In T. Christiansen, E. Jorgensen, A. Wiener (eds.) The Social Construction of Europe. – London: Sage, 2001. – P. 159-163.
13. Smith A.D. National Identity / A.D. Smith. – Reno: University of Nevada Press, 1991. – 226 p.
14. Trausch G. Consciousness of European Identity after 1945 / G. Trausch // In T. Jansen (ed.) Reflections on European Identity // European Commission Forward Studies Unit. – Working Paper. – Brussels, 1999. – P. 21-26.

Стаття надійшла до редакції 10.09.2013

REFERENCES:

1. Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community on 13 December 2007. Official Journal of the European Union, 2007, vol. 50, no. C 306. Regime to access: <http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2007:306:SOM:EN:HTML>
2. Cederman L.-E. Political Boundaries and Identity Trade-off. In L.-E. Cederman (ed.) *Constructing Europe's Identity the External Dimension*. Boulder, London, 2001, pp. 1-34.
3. Chekel J. Social Construction and European Integration. *European Journal of Public Policy*, 1999, vol. 6, no. 4, pp. 545-560.
4. Citrin J., Sides J. More than Nationals: How Identity Choice Matters in the New Europe. In R.K. Herrmann, T. Risse, M.B. Brewer (eds.) *Transnational Identities: Becoming European in the EU*. New York, 2004, pp. 161-185.
5. Haas E. *Beyond the Nation State: Functionalism and International Organization*. Stanford, 1964, 118 p.
6. Kostakopoulou T. *Citizenship, Identity and Immigration in the European Union: Between Past and Future*. Manchester, New York, 2001, 214 p.
7. Lowenthal D. European Identity: An Emerging Concept. *Australian Journal of Politics and History*, 2000, vol. 46, no. 3, pp. 314-321.
8. Monnet J. A Grand Design for Europe. In *European Documentation Series 5/1988*. Luxembourg, 1988, 51 p.
9. Moravcsik A. *The Choice for Europe: Social Purpose and State Power from Messina to Maastricht*. London, 1998, 514 p.
10. Onuf N. Constructivism: A User's Manual. In V. Kubalkova, P. Kowert, N. Onuf (eds.) *International Relations in a Constructed World*. New York, 1998, pp. 58-78.
11. Risse T. Social Constructivism and European Integration. In A. Wiener and T. Diez (eds.) *European Integration Theory*. New York, 2004, pp. 198-216.
12. Rosamond B. Discourses of Globalization and European Identities. In T. Christiansen, E. Jorgensen, A. Wiener (eds.) *The Social Construction of Europe*. London, 2001, pp. 159-163.
13. Smith A.D. *National Identity*. Reno, 1991, 226 p.
14. Trausch G. Consciousness of European Identity after 1945. In T. Jansen (ed.) *Reflections on European Identity*. Brussels, 1999, pp. 21-26.

Цирфа Юлія Анатоліївна – аспірант

Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Адреса: 04119, м. Київ, вул. Мельникова, 36/1

E-mail: Julia_Tsyrf@ukr.net

Tsyrf Yuliia Anatoliivna – postgraduate

Institute of international relations of Taras Shevchenko national university of Kyiv
Address: 36/1, Melnikova Str., Kyiv, 04119

E-mail: Julia_Tsyrf@ukr.net